МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ВИЩИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУД УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА НАН УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ СУЧАСНИХ ЗНАНЬ

ПРАВА ЛЮДИНИ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Збірник
наукових праць за матеріалами
науково-практичного круглого столу

11 грудня 2015 року

Київ — 2016

УДК 342.7:316.3(477)(045)
ББК 67.400.7(4Укр)я431
П68

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(*протокол № 7 від 23 червня 2016 р.*)

Редакційна колегія:
І.А. Грицяк, доктор наук з державного управління, професор;
С.В. Бобровник, доктор юридичних наук, професор;
А.П. Чернега, кандидат юридичних наук, доцент;
С.О. Мосьондз, доктор юридичних наук, професор;
О.В. Потєхін, доктор історичних наук;
А.Ю. Нашинець-Наумова, кандидат юридичних наук, доцент.

П68 **Права людини в сучасних умовах розбудови громадянського суспільства в Україні :** Зб. наук. праць за матер. наук.-практ. круглого столу, Київ, 11 грудня 2015 р. / редкол.: І.А. Грицяк, С.В. Бобровник, А.П. Чернега, С.О. Мосьондз та ін. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. — 192 с.

До збірника наукових праць увійшли тези доповідей, що стали предметом обговорення учасників науково-практичного круглого столу «Права людини в сучасних умовах розбудови громадянського суспільства в Україні», який відбувся у Київському університеті імені Бориса Грінченка.

Матеріали конференції містять аналітичну інформацію з актуальних питань реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини, відновлення порушених прав в умовах розбудови громадянського суспільства в Україні та становлять науково-практичний інтерес для науковців та практикуючих юристів, державних та посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування України, аспіратів, магістрів та студентів-правознавців вищих навчальних закладів.

УДК 342.7:316.3(477)(045)
ББК 67.400.7(4Укр)я431

© Автори публікацій, 2016
© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016

ЗМІСТ

Бобровник С.В.,
ПРОТИРІЧЧЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ: ПРИЧИНИ ТА ФАКТОРИ ПОДОЛАННЯ 3

Грицяк І.А.,
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ 8

Потєхін О.В.,
ПРАВО ДЕРЖАВИ НА САМООБОРОНУ У КОНТЕКСТІ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 13

Мосьондз С.О.,
НАУКОВЕ ПРАВО У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ 19

Мушак Н.Б.,
ОСНОВНІ НАПРЯМИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ ОФІСОМ В МЕЖАХ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ 24

Варич О.Г.
ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ПЕРЕД ОСОБОЮ 29

Бутенко А.П.,
ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ СУЧАСНА АКТУАЛЬНІСТЬ 32

Чернега А.П.,
РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 38

Николина К.В.,
ПРОЦЕДУРНА СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 44

7. Заворотченко Т.М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : автореф. дис.... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Заворотченко Т.М. — К., 2002. — 16 с.

Чернега А.П.,
доцент кафедри правознавства
Інституту суспільства
Київського університету імені Бориса Грінченка,
к.ю.н., доцент

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Розвиток безоплатної правової допомоги є невід'ємною складовою реформування національної правової системи, остання покликана створити умови для гармонізації відносин у суспільстві, інтересів держави і особи; гуманізації та вдосконалення законодавства; підвищення ефективності правового регулювання; формування правової культури індивіда та суспільства; перетворення та створення нових дієвих державно-правових інститутів, зокрема адвокатури, поліції, прокуратури, судових та антикорупційних органів, військової юстиції; забезпечення доступу до правової допомоги та справедливого правосуддя. Пріоритет людської особистості, реалізації та захисту її прав і свобод, залишаються первинними для держави та є цементуючими орієнтирами розвитку правової системи України.

Інститут безоплатної правової допомоги, саме підкреслює сутність та цінність права, останнє через розгалужений механізм правових послуг втілює в життя свої основні функції — охоронну, компенсаційну, відновну тощо. Реалізація державою відповідних функцій права є гарантією достатнього рівня соціальної справедливості у суспільстві, вільного доступу до права та всіх його форм і способів захисту.

Положення про безоплатну правову допомогу закріплені в Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. та Міжнародному пакті про громадянські

і політичні права ООН від 16.12.1966 р. Із ст. 14 Міжнародного пакту випливає зобов'язання держав та вимоги до надання безоплатної правої допомоги, як одного з основних компонентів справедливого судочинства. Зокрема, вказана норма визначає зміст поняття «правова допомога», як право кожного захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника; бути повідомленим про це право, якщо особа не має захисника; мати призначеного їй захисника безоплатно в разі, коли інтереси правосуддя (характер справи, наслідки для обвинуваченого та його можливість захищати себе самостійно) того вимагають або коли у особи немає достатньо коштів для оплати захисника [1, 109].

Оскільки Україна приєдналась до зазначених документів без застережень, вона як держава-учасник повинна гарантувати кожній людині право на правову допомогу.

Крім того, підпункт 13.13 Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи за № 1466 (2005) про виконання обов'язків та зобов'язань Україною закликає органи влади України покращити доступ до правосуддя шляхом запровадження системи безоплатної правової допомоги відповідно до стандартів Ради Європи та практики Європейського Суду з прав людини [2].

Стаття 59 Конституції України гарантує право кожного громадянина на правову допомогу та можливість її одержання безоплатно у випадках, передбачених законом. Однак положення цієї статті в частині можливості одержання правової допомоги безкоштовно, залишалися довгий час нереалізованими. До прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 6 червня 2011 р., така допомога здійснювалась лише в кримінальних справах відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України. Для цього щорічно законами України про Державний бюджет України затверджувалися обсяги фінансування за бюджетною програмою «Надання громадянам правової допомоги в кримінальних справах за рахунок держави». Крім того, на виконання зазначених конституційних приписів Верховна Рада України ухвалила низку законів, в яких, окрім іншого, передбачалось надання правової допомоги різним категоріям осіб, віднесених до соціально вразливих, зокрема: закони України «Про охорону дитинства», «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні», «Про біженців», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» тощо.

Розвиток інституту безоплатної правової допомоги, як гаранту доступу до правозахисної сфери та справедливого судочинства потягнув за собою внесення змін до понад як 100 законів і підзаконних нормативно-правових актів, прийняття нових Законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (2012 р.), «Про прокуратуру» (2014 р.), «Про Національну поліцію» (2015 р.) тощо. Проте шлях до формування ефективної системи безоплатної правової допомоги виявився не таким вже й коротким, від перших кроків формування концептуальних поглядів і до створення нормативної бази, системи та механізму здійснення безоплатної правової допомоги пройшло майже 20 років.

Першим кроком на шляху до реалізації права людини на правову допомогу відповідно до Конституції України та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, став проект Мінюсту Закону України «Про безоплатне надання правової допомоги» від 1997 р. [3]. Але у Верховній Раді 2001 р. було зареєстровано інший законопроект «Про державну безоплатну правову допомогу» [4], внесений народним депутатом України О. Задорожнім. Тільки через три роки у 2004 р. народні депутати України М. Катеренчук, С. Соболєв та В. Стретович зареєстрували новий законопроект «Про правову допомогу» [5], який був розроблений і підготовлений експертами Центру політико-правових реформ. Законопроект оперував такими поняттями, як «гарантована правова допомога», під якою розумілися послуги правового характеру, які мали надаватися повністю або частково за рахунок коштів Фонду гарантованої правової допомоги певним категоріям осіб для реалізації, захисту їх прав, свобод та інтересів, а також при вирішенні справ у судах, органах державної влади і місцевого самоврядування та для забезпечення права на захист від обвинувачення. Право на гарантовану правову допомогу мали лише особи, середньомісячний сукупний доход на кожного члена сім'ї яких був нижчим від встановленого прожиткового мінімуму. Даний законопроект не був втілений у життя, оскільки мав певні неузгодження із існуючими законами у сфері соціального захисту населення, не передбачав чіткий порядок її отримання та суттєво звужував категорію громадян, які мають право на безоплатну правову допомогу.

Наступним вагомим кроком на шляху до втілення в життя приписів Основного Закону стало схвалення Міністерством юстиції плану заходів щодо виконання у 2005 р. Програми Кабінету

Міністрів України «На зустріч людям», затвердженої постановою КМУ від 6 травня 2005 р. за № 324 [6, ст. 996] та Указом Президента України «Про план заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства у Раді Європи» від 20 січня 2006 р. за № 39/2006 [7].

З метою створення правових та організаційних засад надання особам ефективної безоплатної правової допомоги та забезпечення взаємодії у цьому процесі державних органів, адвокатів та їх об'єднань, правозахисних і міжнародних організацій наказом Міністерства Юстиції «Про заходи щодо реформування безоплатної правової допомоги» від 24 січня 2006 р. за № 58/7 було утворено *Раду з координації реформи безоплатної правової допомоги* [8]. Радою була розроблена *Концепція формування системи безоплатної правової допомоги* [9, ст.1764] та схвалена *Національною комісією зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права* від 22 березня 2006 р. і Указом Президента України від 9 червня 2006 р. за № 509/2000.

Концепція визначила мету, сучасний стан, шляхи створення, організацію управління та фінансування системи безоплатної правової допомоги, послідовність формування такої допомоги. Відповідний документ наголосив на основних причинах незадовільного стану надання безоплатної правової допомоги в Україні, серед яких: обмежений доступ до безоплатної правової допомоги, низький розмір оплати праці адвокатів та неефективний порядок проведення оплати, відсутність ефективного управління у цій сфері.

З прийняттям відповідної Концепції почалась реалізація так званих пілотних проектів щодо створення експериментальних центрів з надання безоплатної правової допомоги. Протягом 2006-2009 рр. роль таких центрів досить успішно виконували: «Офіси громадського захисту» у Харкові, Білій Церкві та Хмельницькому; громадські приймальні при органах Міністерства юстиції та ОВС; юридичні клініки, що діють при вищих юридичних навчальних закладах України та юридичних факультетах і інститутах; благодійні організації. Суттєвий внесок у розбудову сучасної безоплатної правової допомоги належить сумісним зусиллям Міністерства юстиції України, Спілки адвокатів України, Асоціації правників України та Міжнародного фонду «Відродження».

Для створення дієвого механізму реалізації конституційного права кожного на правову допомогу, забезпечення належного

виконання Україною її міжнародних зобов'язань у сфері прав людини, запровадження європейських стандартів у наданні правової допомоги та доступу до правосуддя, Міністерство юстиції у 2009 р. внесло на розгляд Кабінету міністрів проект Закону «Про безоплатну правову допомогу». Відповідний проект було погоджено із різними міністерствами та винесено на громадське обговорення шляхом розміщення на веб-сайті Міністерства юстиції. Після узагальнень і врахування суттєвих пропозицій до проекту Закону, 327 народних депутатів прийняли його за основу.

У березні 2009 р. законопроект було обговорено за участю експертів Ради Європи та Європейської комісії представниками органів влади України, громадських організацій та вітчизняних правників. Учасникам заходу було презентовано позитивний висновок експертів Ради Європи на проект Закону України «Про безоплатну правову допомогу», у якому було зазначено — відповідний законопроект свідчить *«про серйозну і гідну всіляких похвал спробу України полегшити її громадянам доступ до правосуддя та удосконалити вже наявну систему безоплатної правової допомоги, систему, котра є суттєвою складовою всіх сучасних демократій… Законопроект є вагомим і значущим здобутком на шляху до бажаної мети»* [10].

Довгоочікуваний Закон України «Про безоплатну правову допомогу» почав діяти з 9 липня 2011 р., він визначив зміст права на безоплатну правову допомогу, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, принципи державної політики та державні гарантії у сфері здійснення безоплатної правової допомоги; визначив систему та суб'єктів права надання та отримання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги тощо [11, ст. 577].

Але на цьому реалізація положень Конституції України та міжнародних актів права кожного на правову допомогу, захист та справедливий суд не завершилася. З метою втілення в життя положень нового Закону та встановлення дієвого механізму реалізації права на безоплатну правову допомогу Урядом та Міністерством юстиції України, протягом 2011-2015 рр. було прийнято значну кількість постанов, наказів та розпоряджень, що мають бути узгоджені між собою та поточним законодавством. Відповідними підзаконними нормативно-правовими актами була створена трирівнева система надання безоплатної правової допомоги: центральна установа — Координаційний центр з надання правової допомоги (м. Київ);

регіональні у АРК, обласних центрах та м. Києві і Севастополі; місці центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги (в кожному місті України). Визначений порядок і умови залучення адвокатів до безоплатної вторинної правової допомоги, оплати їхніх послуг та відшкодування витрат. Запроваджений єдиний реєстр адвокатів, які надають безоплатну вторинну допомогу на постійній чи тимчасовій основі.

Держава останнім часом досить опікується питанням доступу всіх верст населення до справедливого правосуддя, так на забезпечення належного функціонування системи безоплатної правової допомоги у Державному бюджеті України на 2015 р. було виділено майже 270 млн грн [12]. Якщо порівняти 2015 рік із 2012, 2013, 2014 рр. то у середньому фінансування розвитку інфраструктури безоплатної правової допомоги збільшилося в 10 разів. Отже, є підстави стверджувати, що держава, на сьогодні, активно сприяє розвитку та ефективному функціонуванню інституту безоплатної правової допомоги в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чернега А. Юридичні клініки — вагома складова інституту безоплатної правової допомоги в Україні // Часопис Київського університету права. — 2009. — № 4. — С. 109-116.
2. Резолюція 1466(2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_611
3. Банчук О. Реформування системи правової допомоги в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://prava.kiev.ua/gluzman56.php
4. Проект Закону Про державну безоплатну правову допомогу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // pravo.prostir.ua/library/549.html
5. Кирилюк Д. Міжнародно-правові стандарти права особи на правову допомогу та їх імплантація у законодавстві України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // pravo.prostir.ua/library/561.html
6. Про заходи щодо виконання у 2005 р. Програми діяльності Кабінету Міністрів України «На зустріч людям»: Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2005 р. № 324 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 19. — Ст. 996.

7. Про план заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи: Указ Президента України від 20 січня 2006 р. № 39/2006 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: //search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U039_06.html
8. Про заходи щодо реформування безоплатної правової допомоги: Наказ Міністерства Юстиції від 24 січня 2006 р. № 58/7 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minjust.gov.ua/0/7013
9. Концепція формування системи безоплатної правової допомоги: Затверджена Указом Президента України від 9 червня 2006 р. № 509/2000 та Національною комісією зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права від 22 березня 2006 р. // Офіційний вісник України.– 2006. — № 24. — Ст. 1764.
10. Рада Європи оприлюднила експертний висновок на проект закону про безоплатну правову допомогу в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1237489452.
11. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 51. — Ст. 577.
12. Безоплатна правова допомога в Україні. — 2015. — № 5 (1) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/images/Materials/Digest_Legal

Николина К.В.,
доцент кафедри теорії права та держави
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
к.ю.н., доцент

ПРОЦЕДУРНА СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Становлення та розвиток сучасної держави і права в Україні перебуває в стані значних перетворень та реформувань, що обумовлено системою політичних, економічних та соціальних факторів. Результативність та ефективність таких перетворень безпосередньо залежить від рівня наукової розробки шляхів реформування державно-правових інституцій, в тому числі і юридичної процедури як засобу ефективного здійснення державно-правового впливу на суспільство.

Реалізація майже всіх засобів соціального регулювання потребує наявності процедур і відповідних процедурних норм.